

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Бердянський державний педагогічний університет
Факультет філології та соціальних комунікацій
Кафедра української та зарубіжної літератури і порівняльного
літературознавства

**Літати небом. Жити на Землі.
Геопоетичні стратегії сучасних
літературознавчих досліджень**

*Матеріали
Міжнародної наукової конференції*

Бердянськ – 2023 рік

Чорний І.В.,
 доктор філологічних наук, професор,
 Харківський національний університет внутрішніх справ

ТОПОЕКФРАЗИС У ПОВІСТІ ЛАДИ ЛУЗІНОЇ «ПРИНЦЕСА МРІЯ»

Творчість сучасної київської письменниці Лади Лузіної без перебільшень можна в цілому схарактеризувати як «урбаністичну». Мешканка Києва, вона згадує рідне місто практично в кожному своєму творі, то роблячи його місцем, де розгортаються події, то виводячи повноправним персонажем, який діє нарівні з людьми. Найвідоміший цикл творів авторки – «Київські відьми» – це справжнє свідчення у любові українській столиці. Саме Київ поряд з трьома головними героїнями – молодими киянками Дариною Чуб, Марією Ковальновою та Катериною Дображанською, яким волею долі судилося стати берегинями міста – києвицями, стає ареною безкінечного двобію Добра зі Злом і героєм, уособленим у образі Великого Батька, що опікується долями своїх нерозумних дітей, підтримуючи їх, нещадно караючи ворогів.

Аналізуючи твори циклу Лузіної, доречно використовувати порівняно новий термін, який влучно описує явища, пов'язані з поетикою урбаністичної літератури, – топоекфразис. Під цим поняттям розуміють опис у літературному творі місця дії, який несе особливе естетичне навантаження. Топоекфразис синтезує в єдине ціле різноманітні види мистецтва, відбиті митцем у художньому літературному тексті: архітектуру та мистецтво, музику, кіно і театр, фотографію тощо. Таким чином, він є чимось ширшим, більш універсальним за інтермедіальність, яку також досить плідно вивчає сучасне літературознавство.

«Києвоцентризм» є універсальною константою для творів Лузіної, які також тісно переплітаються між собою. Кордони «Київських відьом» не обмежуються простором художніх текстів, які входять до циклу (на сьогодні десять романів і повістей). До них тісно прилягають тексти нон-фікшн, де та або інша тема чи мотив, розвинуті у якійсь повісті або романі циклу

отримують ледь не наукове обґрунтування, усебічно досліджуються, популяризуючи Київ, відкриваючи українцям нові й нові грані їхньої столиці. За мотивами творів циклу і своїх науково-популярних книжок Лузіна особисто проводить тематичні краснавччі екскурсії Києвом, які почасти перетворюються на рекламні акції з просування книжок авторки. Кількість учасників таких перформансів обмежена. Зазвичай письменниця запрошує тринадцять екскурсантів, дотримуючись містичних традицій. Ці екскурсії потім висвітлюються у соціальних мережах і мережевих виданнях, сприяючи розвитку літературного туризму.

Тексти, що входять до циклу «Київські відьми», неоднорідні за обсягом і тематикою. Дослідники розрізняють серед них дві групи: фольклорні твори, присвячені певним українським народним святам, обрядам, традиціям, і твори культурологічні (літературно-мистецької тематики). Повість «Принцеса Мрія» (2011) належить до другої групи. У цих творах Лузіної пропагуються постаті літературно-мистецького життя Києва межі ХІХ – ХХ століть, доби Модерну. Це архітектори, художники, письменники, промисловці, меценати, які сприяли розвитку української столиці. Роблячи реконструкцію історичних характерів, авторка відтворює також і історичну атмосферу, інтер'єр, у якому живуть і діють її персонажі, що є елементами топоекфразису. Так, постаті художників Васнецова і Котарбінського пов'язані з Володимирським собором, на будівництві якого вони працювали. Події «Принцеси Мрії» розгортаються навколо так званого Шоколадного будиночка та його власника Семена Могілевцева.

Стрижнем гострого сюжету з елементами детективу стають у повісті пошуки дорогоцінної прикраси, що за легендою належала відомій французькій театральній актрисі Belle ÉpoqueСарі Бернар. Відомо, що вона тричі приїздила до Києва (1881, 1892, 1908), де її гастролі проходили з повним аншлагом. За переказами, які використала Лузіна у своїм творі, квитки на спектаклі актриси були таким дефіцитом і коштували так дорого, що небагаті студенти купляли їх у складчину, домовляючись, що кожен з учасників буде переглядати певний акт п'єси.Перипетії оповіді стають тлом для розгортання топоекфразису, де

історичний урбаністичний пейзаж відтворюється за допомогою елементів різних видів невербального мистецтва, втілених у повісті засобами художнього слова: театру, кінематографа, фотографії, живопису, архітектури, декоративно-ужиткового мистецтва (ювелірного), музики, парфумерії тощо.

Як і у більшості творів Лузіної з циклу «Київські відьми», у «Принцесі Мрії» основним елементом топоекфразису виступає архітектура – один із основних складників урбаністичного пейзажу. Авторка взагалі майже в усіх своїх книгах (як художніх, так і нон-фікшн) досить багато уваги приділяє опису відомих і маловідомих київських споруд. Вона начебто узялася замалювати більшість будов Києва, щоб зберегти пам'ять про них для майбутніх поколінь. Її улюбленими пам'ятками архітектури є, насамперед, Софія Київська, Володимирський собор, Михайлівський Золотоверхий монастир. З ними пов'язано багато цікавих історій і легенд, які використовує Лузіна у своїх текстах. Зазвичай з цими столичними старожитностями письменницю поєднує і певна особиста історія. Так, у «Принцесі Мрії» центром подій стає пам'ятка кінця XIX – початку XX століття Шоколадний будиночок. Свого часу, навчаючись у київському СПТУ № 18, Владислава Кучерова (справжнє ім'я Лади Лузіної) займалась реставраційними роботами цієї будови. Вже тоді вона захопилась цікавими інтер'єрами епохи Модерну, яка стане її улюбленим періодом історії світового мистецтва.

Цікаво, що Лузіна наділяє кожну з описуваних нею київських споруд здатністю розмовляти з однією з киевиць – Марією Ковальновою (alterego письменниці, яка спочатку повинна була зватися Кучерова – дівоче прізвище письменниці). Таким чином урбаністичний пейзаж олюднюється, перестає бути замкненим на самому собі. Споруда розповідає людині свою історію, каже про тих цікавих людей, що були колись пов'язані з нею, ділиться своїми бідами й клопотами (невдала реставрація, необхідність негайного ремонту тощо). Ще одним художнім прийомом відтворення урбаністичного пейзажу стає в «Принцесі Мрії» традиційний панорамний показ. Спочатку погляд киевиць охоплює певний столичний район, перераховуються всі будови, на яких зупиняється око хранительок Києва, потім поступово деталі панорами укрупнюються і увага зосереджується на одній

або кількох спорудах. У «Принцесі Мрії» оповідь розпочинається з двору одного з будинків на Стрілецькій вулиці, що поблизу Софійського собору. Саме тут, як виявляється під час оповіді, жив професор Микола Макаренко, який врятував від руйнації Софійський собор.

Історія будь-якого міста, Києва включно, стверджує Лада Лузіна, складається не лише з історії його окремих будов, вулиць, площ, мостів, а, насамперед, з історій життя його видатних, відомих і пересічних мешканців. Саме вони дають місту життя, є його будівничими і охоронцями.

Софіо Чхатарашвілі

Докторка філології,

Тбіліський державний університет імені Іване Джавахішвілі

Факультет гуманітарних наук

Центр україністики ім. професора Отара Баканідзе

ЕКЗОТИЗАЦІЯ ГРУЗІЇ, ЯК ЧУЖОГО, В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ

Художній текст часто містить інформацію про те, що таке міжкультурні стосунки, яка рецепція тієї чи іншої держави, її нації, культурної спадщини в літературі іншої країни.

Метою доповіді є дослідження образності простору в українських художніх текстах другої половини XX століття на тему міст Грузії, а саме Тбілісі та інших міст.

«Кавказ» Тараса Шевченка створив образ Грузії як частини Кавказу, країни далекої, ніби за дев'ятьма горами. Цю образу, ймовірно, посилило заслання на Кавказ Миколи Гулака та Олександра Навроцького. Це мало бути синонімом далекого, таємничого, недоступного і водночас цікавого світу. У другій половині XX століття згадана картина кардинально змінюється. Письменницькі конференції, ювілеї, а особливо мистецько-літературні декади сприяють не лише знайомству з творчістю письменників різних національностей і культур, а й зближенню творців. Для них «за горами» вже не був Кавказ. Радянська